

1000
24/9/99

Pipi-wharauoa

HE-KUPU WHAKAMARAMA

Te Pipiwharauoa, He Kupu Whakamarama.

Nama 19.

GISBORNE.

Hepetema 1899.

TE PIPIWHARAUROA.

We would advise all our distributors and agents not to give away copies of Te Pipiwharauoa broadcast, like tracts, but to endeavour to obtain regular subscribers among the natives in their districts. Maoris, like any other people, will appreciate more what costs them something. We are confident the paper can make its own way among the Maoris, and can pay for itself. Te Pipiwharauoa is gaining very strongly both in financial support and in popularity.

Kei te peheatia ra e o matou hoa nga kape maha o 'Te Pipi' e tukua atu ana ki a ratou? Kua rawa e pangaia tetahi kape kotahi, engari me hoatu ki te tangata, me te tono atu kia tango tuturu i te pepa. Ehara i te mea ma te reo kauwhau anake e uru ai te maramatanga ki te ngakau o te tangata; uru ake te maramatanga ki te ngakau i te reo haangu o te pukapuka. E kore etahi tangata e whakaro-ngo ki te kauwhau, otira tera pea e korero i te kauwhau a te nupepa. E kore matou e tuku tonu atu i te pepa ki nga tangata kaore e hamumu mai nga waha, nga pakete.

I te apiti ki "Etahi Tamariki Maori" kaore a Retimana Poraumati i te Tari o te Hupiri-mi Kooti; kei te Tari ia o te Kooti Whenua Maori. Tena koutou e te iwi. Ka tukua atu ano tatou mokai ki ona marae tangi haere ai, "Kui! Kui! Whitiwhitiora!"

Reweti T. Mokena Kohere.

TE HAH MOMONA.

I taku korero tuatahi i ahu aku kupu mo runga i te whakahe a te Momona mo te kohi-kohi. Na ratou te whakahe me te whakapehapa, heoi taku ko te whakaatu i te tika o te Hahi e tawangia nei, e raupatungia nei e ratou. Ehara i te mea maku e tika ai te Hahi engari ma tona tika ano. Ehara ahau i te

minita, i te pihopa, heoi ano he kohugahuanga kau, a kaore hoki au i te mea ko ahau te manganai o te Hahi o Ingarangi. Kaore aku biahia ki te tautohie engari he hoha i nga mahi whakapehapa, i nga mahi tawai a te Momona. Kua kite ahau i tetahi korero roa, i roto i 'Te Tiupiri' na tetahi tangata no Ngapuhi, ko Wiremu Heremaia te ingoa, he whakanui nana i te Hahi Momona. Kei te whai pea ia kia tahuri nga kai-korero o 'Te Tiupiri' ki te Momona. E tuhi ana ahau ki nga tangata kei te titakataka nga whakaaro hei whakatau i o ratou ngakau. Whakaarohia e hoa ma te wehi o te Momona ki te kauwhau ki a ratou na pakeha a te kore hoki e aro atu o te pakeha ki te karakia Momona. Mehemea kei a ratou te rongopai o te orange, he aha te take i kore ai ratou e kaha ki te whakaora i nga wairua o nga pakeha o tenei koroni, a i tonoa ai e rua ano ki te kauwhau ki te 700,000 pakeha, a i toru tekau rawa ai ki a tatou Maori ruarua nei? E nga Momona, he aha te take?

Ki te ki a Wiremu Heremaia he iriiri hou te rumaki, na te Momona pea i kite. Ki taku whakaaro hcoi ano nga mea hou o te Hahi Momona ko te Pukapuka a Moromona, me te moe tokomaha i te wahine. Ko te ngahuru o te wahine, he tikanga pai ki nga tangata e hiahia ana kia maha a ratou wahine, otira kua kua e etahi minita Momona pakeha kua whakakohoretia taua tikanga i to ratou hahi. Ka mutu hoki! Ka hoki ake ano aku kupu mo te iriiri rumaki. Ehara tenei tikanga i te mea hou, ehara i nga Momona. Ko enei hahi i te ao he rumaki ta ratou iriiri: ko te Baptist, Plymouth Brethren, me te Hahi o Ingarangi — ae, me te Hahi o Ingarangi! No muri noa nei te Momona, kua rumaki noa atu enei hahi katoa, a kei te rumaki i enei ra. He korero hou tenei ki te Momona, ki etahi Maori hoki. Ko te Maori anake kei te kuare ko te Momona anake te hahi rumaki. E rua nga tikanga iriiri a te Hahi o Ingarangi, ko te tauhihi, me te rumaki. Tirohia "Te tikanga

mo te Iriri Kaumatua." "Hei konei te Piriri pupuri ai i te ringaringa matau o te tangata ka iriiria, ka whakatu ai i a ia ki te taha o te Takotoranga Wai, me ui hoki e ia te Ingoa, ki nga Matuaatua, *ka tuku ai i a ia ki roto ki te wai*, ka riringi ai ranei i a ia ki te wai." He penei ano te tikanga mo te iriri tamariki me tuku (ara me rumaki) ki te wai me riringi ranei. Kua oti te tuhituhi ki te "Rawiri". Ka mohio pea nga Momona inaianei e hara i a ratou anake te rumaki. Otira ko enei hahi kua whakaaturia ake nei e au, kaore e ki penei me te Momona, ma te rumaki rawa ka ora ai te tangata. E hara i te mea ma te rumaki ma te riringi ranei e tika ai te iriri, engari ma "te mahi wairua i roto." Ehara i te mea he rumaki anake te tikanga o te iriri i roto o te Paipera, he riringi ano tetahi tikanga. Taihoa ra au korero ai mo te iriri, taku korero hoki inaianei mo te Pukapuka a Moromona, otira i te irirunga o te Whanau a Iharaia i te Moana Whero, kahore ratou i rumakina, engari i *tahuhia* e te rehitau, ko nga Ihipiana anake i rumakina. Tirohia i Koriniti 10, i 2.

Mo te Pukapuka a Moromona te tino take o taku korero. E ki ana nga Momona kei te whakahuatia ano ta ratou paipera i roto i ta ratou Paipera. E hoa ma, kaore ano kia kitea e au. I ki a Wiremu Heremaia me te nuinga o nga Momona kei Ehekiera 37, 18 19 te poropititanga mo ta ratou pukapuka, ara mo te korero o te whakakotahitanga o te "rakau a Hura," me te "rakau a Eparaima." Ka kino te haere a nga Momona ki te whakaparori ko i nga Karaipiture. He tika tonu te whakakotahitanga i aua rakau, engari kaore he kupu whakamarama a te Paipera hei whakaatu ko te Paipera Tapu te "rakau a Hura," a ko te Pukapuka a Moromona te "rakau a Eparaima." I runga i tena whakamaoritanga i nga Karaipiture ka ahei hoki ahau ki te ki ko te Paipera Tapu "te rakau a Hura," ko "Te Pipiwharaurao" "te rakau a Eparaima." Na te takiruatanga pea i parau ai te Momona. Kaati i te mea tanga i a Arama raua ko Iwi "hei kikokiko kotahi," me ki nga Momona ko te Paipera a Arama, a ko te Pukapuka a Moromona a Iwi, te wahine nana i hara ai te ao katoa. E mara tiahohao ana te whakamaoritanga o enei rakau: na te Paipera tonu i whakamarama. Tirohia nga rarangi o raro iho Ehekiera 37, 21 22, ara mo te huihuanga mai a Ihowa i tona iwi i nga Hurai e tohatoha haere nei i te ao. E mohio ana tatou e rua nga wehenga o te Kingitanga o nga Hurai, ko te Kingitanga o Hura, me te Kingitanga o Iharaia.

Kua panuitia e Te Kerehi i te Kupu Whakamarama 'nga korero mo te Pukapuka a Mo-

romona, ara ko taua pukapuka he korero-tara na te pakeha. Mehemea ana na te heenga o te Hahi i homai ai e te anahera te pukapuka ki a Hohepa Mete he aha te take i hunaina ai i te tuatahi, te homai tonu ai kia wawe te Hahi te kite i tona he? I tino rite rawa ki te korero-tara te korero o te kitenga i te pukapuka a Moromona -- kaore i pera te homaitanga i te tino Paipera. I te homaitanga a te Atua i nga Ture kaore i hunaina, engari i hiahia te Atua ki te korero mai ki te Whanau a Iharaia. No to ratou wehinga i homai ai ki a Mohi. Ko te pukapuka a Hohepa Mete i rereke te homaitanga, i hunaina, he whakama pea no te anahera ki te homai i te ra e whiti ana.

R. T. Mokena Kohere.

NGA TAITAMAHINE.

Ki toku whakaaro ko te Maori tonu kei te patu i a ia. Ko te Maori tonu kei te tapuhi i te mate mona. Ehara i te mea e kuare ana te Maori ki tona whakaheke i enei ra, e tino mara ana. He torutoru nga tamariki e whanau ana hei tiriwa mo nga tupapaku tokomaha noa atu. He maha nga take e whakamaramatia nei kei te patu i te Maori; otira kotahi ano taku e korero ake ai au, ko te puremu, ko te kore e pumau o te moe i tana tane i tana wahine ranei. Taku tino kupu tonu kia kaha ki te peehi i tenei mahi a a koutou tamariki. Kei a koutou ano kei nga matua tetahi he — kei te paru o te kupu, kei te kore o tenei mea o te whakama e whakaturipua hei taonga ma a koutou tamahine. Me pehea e matau ai a koutou tamariki ki te pai mehemea ka rongu tonu i a koutou i nga matua e korero kino ana, a tac rawa ki nga wahi ngaro o te tangata whawha ai te kupu. Timataia atu i a koutou te mahi, i o koutou ngutu te pupuri kei puta he kupu kino e mumura rawa ai nga paparinga o tau tamaiti kaingakau i te whakama. Kia ma atu tou tinana i te korero kino, i te kanga, i te whakapae, i te korero amuanu noa, ka ahei ai koe te whakaako i au tamariki, ka wehi tau tamahine ki te korero i nga kupu weriweri i tou aroaro. Ngatiporou mau au e awhina; ma koutou e ki mai ki au, ka timataia e koutou, e ia rangatira e ia rangatira, e ia papa, e ia koka, i tenei ra ano te tupato i te arero kei tapepe ki te korero kino. Ma koutou e timata i roto i o koutou whare kia kaua te korero weriweri e waiho hei kinaki mo nga nohanga korero, kia pehia i roto i nga hui nunui, i roto i o koutou teihana hipi. Kia kaha mai koutou, ka kaha ai hoki au i te wahi e tukua ake nei e koutou a koutou tamariki. *Na Te Tatana, Te Aute.*

HE TIKANGA KINO.

He kupu ruarua nei hei apiti i te whaikore-ro a taku kai-whakaako a Te Tatana. Ko tetahi tikanga tino kino a te Maori, ko te korero whakarihariha ko te whawha o te kupu o te korero ki nga wahi ngaro o te tangata. E rua nga wehewehenga o te iwi pakeha ko te wehenga rangatira, ko te wehenga ware. Ki te reo weriweri te tangata rangatira ka whakawarengia ia, ka uru ki te wehenga tuarua. Tena ko te Maori, kaore e whakawarengia nga tangata reo weriweri. Ko o tatou rangatira tonu etahi tangata reo paru atu. Eugari ano te kuri he pai kaore hoki e mohio ki te korero kino. E te iwi tahia nga ngakau me nga ngutu "whakarerea . . . te korero kino, te korero whakarihariha, i roto i o koutou mangai." E hiahia ana ano te ngakau ki te whakaputa i etahi kupu mo nga tamariki wahine, nga putiputi o te ao ara mo te whakahaere he o ratou matua i a ratou. Me waiho pea kia kitea ra he etita wahine mo "Te Pipi" mana e korero nga kupu tohutohu mo tona hapa.

Tetahi tikanga kino a te Maori ko te whakamoe i a ratou tamariki, kahore nei he aroha o tetahi ki tetahi. He tikanga tino kino tenei, me takahi rawa ki raro. Na tenei tikanga i tino nui ai nga wahine me nga tane mahue, me era atu kino; i nui ai hoki nga tamariki poriro. Kia pera te tikanga me ta te kingi o Rarotonga i tohea e ia ko tana i aroha ai, ahakoa tohe tona iwi he wahine ke mana. Kei te kino tonu tona iwi ki a ia inaianei, kei te tawai i tona wahine otira ko ta tona ngakau tera i mate nui ai. Ki ta matou korero tuatahi e hia a Kuini Rawinia i te wahine ataahua te kanohi; no tona whakaahua o muri nei i kite ai matou he wahine ataahua tonu ia na ana. Ko te he tenei o te tangata, ko te hohoro o te kupu whakaha, hei muri ka kitea he tika tonu ia te mea i whakahetia ra. *Te Pipihararua.*

RAROTONGA.

E kore e nui rawa nga korero mo Rarotonga inaianei, pera me te maha o nga korero mo Hamoa. Ki taku whakaaro he tino rite atu nga Maori o Rarotonga ki a tatou, i nga Maori o Hamoa. Hei te wa pea e iti iho ai nga raruraru ka rawaka ai nga korero mo te whe-nua o Kuini Makea. He Paremate ano to reira, he Maori katoa nga mema, a ko te mana o Ingarangi kei te tiaki i to ratou mana, na reira i tonoa ai he tangata e te Kawanatanga o konei, hei tohutohu i te Paremate o Raroto-

nga. Te tangata kei reira inaianei ko Kana-ra Katene, Kai-whakawa o Te Kooti Whenua Maori. I te kitenga o to tatou Kawana, o Rore Renewhare, i nga wahi katoa i Niu Tirenī nei, ka eke ki runga i a te H.M.S. Mildura, he kaupuke whawhai, a rere ana ki Rarotonga. He nui te manaaki a tera iwi Maori i to tatou Kawana. I tu a ratou hakari, haka, waista, me a ratou na ahuaaraka huihua. Ko etahi o nga Maori i whakarite i a ratou ki te ngarara, ki te ika, ki te manu. Te pukorero nana i pohiri te Kawana ko tetahi tenei o nga tino rangatira. Tena ingoa ko Taraare. Nui rawa to ratou kua i te taenga atu o te Kawana, nga kanohi o Kuini Wikitoria, kia kite i a ratou. He roa te whakareo whakahoki a Rore Renewhare. Ko etahi euei o ana kapu:

"E hia ana ano hoki ahau mo toku taenga mai ki nga moutere i heke mai ai nga tupuna o nga Maori o Niu Tirenī, e rima rau tau kua pahure ake nei. I runga i to ratou whakawhitinga i te moana nui, ka paku to ratou rongo ki te ao katoa, i runga i to ratou toa, i to ratou mohio ano hoki ki te whakareo haere i o ratou waka. He mea tika kia ngahau ahau ki nga iwi Maori kaia o enei moutere huihua o te moana, no te mea kia mohio mai koutou ko ahau te Kawana o te iwi Maori nui atu i te ao nei, na reira hoki i pupu ake ai te hiahia i toku ngakau kia tino kite a kanohi tonu ahau i te ahua o nga morehu i mahue iho ki muri nei, i te hekenga ki Niu Tirenī....."

No te tahi o nga ra o Hune ka marenatia a Hori Tupou te Tuarua, Kingi o Rarotonga, kia Pirihuhe Rawinia Kupu, te tamahine a te Tumuaiki o nga Pirihimana. I te mea kahore ano kia mohiotia he hoa mo te Kingi kua whakariterite noa atu ia i nga mea mo te marenatanga, i nga kakahu, me te karauna mo tana wahine, me nga kai hoki mo te hakari, me te keke mo te marena. I tono nga ariki o tona Paremate ko Pirihuhe Te Oha he hoa wahine mona, eugari ko Rawinia ke te mea i mate nui ia e ia. He momo tangatira katoa aua wahine, otira ko Te Oha te tino rangatira. He ataahua ke atu ia i a Rawinia, i rite tana mau kahu ki ta te wahine pakeha. He aha ra te take i kowhiria ai e te Kingi ko Rawinia hei Kuini mana; he hoa tapui pea no to raua taitamarikitanga mai ra ano?

Te marenatanga, ano he marenatanga no tetahi momo kingi pakeha. I tatangia te whare karakia ki te putiputi ki te kara. I te 11 o nga haora ka paku te pu-repo, he whakaatu kua mau nui te kingi i tona whare—he whare nui he ataahua. I tomo ia ma te kua-ha i whakaritea mona anake me ona whanau-

nga hoki. Tokorua nga tamariki pakupaku ki te hapai i tona koroka kingi, ko tetahi o ana tamariki hei kingi i muri iho i a Tupou. Nga kahu o te kingi he kahu apihia hola, nui atu te kaha o te kanapātanga. Ko tona kara he rereke ano, he koura tetahi wahi. Ko tona papa tonu tona hoa, i tu ia ki tetahi taha o te torona. I te tomokanga mai o te kingi ka tangi te okena, he pakahia ki te whakatangitangi. No muri rawa ka tae mai a Rawinia, i tomo mai mai te tatou o te katon. Na tona papa tonu ia i arahi mai. Te kakahu o Rawinia he hatene ma, tokoono nga tamariki wahine ki te hapai i tona arai. He mea whiriwhiri mai ana tamariki i nga wahi katon o te kingitanga; ko o ratou kakahu he hatene ma ano. He kakahu apihia hola ano hoki o Kupu te papa o Rawinia. I te mutunga o te marenga ka arahina e te kingi a Rawinia ki tona torona, a i a Rawinia e koropiko ana i te aoaro o te kingi, ka potaia ki te karuama, me te mea ano te kingi, "*Oku fakanofa ahoni Lavinia koe kuini o Toga.*" (Ka whakamohia e ahau akuanei ko Rawinia te kuini o Toga.) I te putanga o te Kingi raua ko te Kuini ki waho o te whare karakia, ka whakatutu nga hoa, ka tangi te peene a te Kawanatanga, ka paku ano hoki te repo, he whakamihii, he whakamui ki a Hori Tupou II, me Rawinia, Kingi, Kuini o Rarotonga.

NGA MEA NGOIKORE.

1. *Te Puehu.* Kenchi 3, 19.

He puehu te tangata, otira ko ia te rangatira o nga mea katoa o te ao; ko ia kei raro tata tonu iho i te Atua, kei runga ake o nga anahera, no te mea i hanga ia e te Atua kia rite ki a ia ano te ahua; i mate te Atua mo te tangata; he teina ia no Te Karaiti, he kai noho ngatahi hoki me ia i te rangatiratanga o tona Matua. Ko nga anahera katoa he pononga na te Atua, a kahore ratou e mohio ki te aroha o te Karaiti, kahore hoki ia i mate mo ratou. Ano te hohonu o te aroha o te Atua, e kore nei e taea te whakaaro! E te tangata kaati noa te whakakino i te ahua o te Atua e mau nei i runga i a koe; kaati hoki te takatakahi i nga toto o te Tama a te Tangata ki raro i o waewae.

2. *Te Reo o Mohi.* Eko. 3, 11; 4, 10.

"He tangata aha ahau," ara ehara ahau i te tino tangata. I whakanuia a Mohi e te Atua, hei tohunga mana, hei arahi i tona iwi ki te whenua o Kanaana; a ko ia tetahi tino poropiti a Ihowa. (Tiro. Tiu. 34, 10.) "He reo

ngoikore hoki toku he arero paremo." Tirohia rangangi 11. He pera ano te reo o Paora. 2 Kor. 10, 10; 11, 6. Otira ko wai te tangata i rite kia Paora, te kaha ki te mahi, te toa ki te korero. Tiro. Here. 1, 4 - 10.

3. *Te Tokotoko o Mohi.* Eko. 4, 17.

He mea iti noa iho tenei mea te tokotoko, he mea ora-kore, eugari na te tokotoko o Mohi i whakatau nga mate tino kino atu ki runga ki te whenua o Ihipa; i whakamaroke te Moana Whero; i whakangaro te ope a Parao; i wahi te kamaka, a maringi ana mai he wai; i mahi nga tohu maha. I kaha ai taua rakau, na te mea i roto taua tokotoko i te ringa o Ihowa o nga mano. Eko. 17, 9. He aha ta tatou mea kei roto i o tatou ringa? He mea hauwarua noa iho pea? Tapaea atu ki te Atua, a mana e whakamui, e whakakaha ano hoki. 2 Kor. 12, 9 10.

4. *Te Wero Kau.* Whrit. 3, 31.

Na te wero kau i patu nga Pirihitini e 600, a i whakaora a Ihairaira. He rakau anake ki te Atua, mehemea kei roto i tona ringa. Whrit. 4, 4 21.

5. *He Wahine.* Whrit. 4, 4.

"E rua tekau nga tau i tukinotia rawatia ai nga tamariki a Ihairaira" e Iapini kingi o Kanaana, raua ko Ihiera rangatira o tana ope. I te tangihanga o nga Tamariki a Ihairaira homai ana e Te Atua he wahine hei kai-whakaora i a ratou, ara ko Tepora. I whati i a Tepora raua ko Paraka te ope a Ihiera, patua iho a "kiahai hoki tetahi i toe." Ko te tino marohirohi ko Ihiera na te wahine ano i whakamate, ara na Taere. (Tiro. Kenchi 2, 22.)

6. *Te Tere, me te Oko.* Whrit. 7, 20.

I te warewarenga o nga tamariki a Ihairaira kia Ihowa tukua ana ratou e ia ki nga ringaringa o nga Miriana e whitu nga tau. I tukinotia ratou, i whakamotingia a ratou kai, a ratou rawa. Katabi a Ihairaira ka tangi atu ki a Ihowa. I tauri mai ia ki ta ratou karanga, a unga atu ana a Kireono me tana ope e 300 ki te whawhai ki te ope o nga Miriana, "ano kei nga mawhitiwhiti te maha; e kore hoki e taea te tatou ratou." E mohio ana tatou ki te rerenga me te whatinga o te puni o nga Miriana i to ratou rongonga i te tetere me te pakarutanga o te oko, a i to ratou matenga i "te hoari a Ihowa raua ko Kireono." (Tiro. 2 Nga Whakapapa 20, 12 17; 2 Kingi. 6, 16; Rom. 8, 31.) I ta tatou whawhai ki te hara ko Ihowa to tatou kaha. Ahakoa ke te ao katoa hei hoa riri mo te tangata kotahi kei a ia nei Te Atua, ko taua tangata kei te taha kaha. Waia. 118, 6.

(Taria e whakaati.)

NGA RETA TUKU MAI KI NGA ETITA.

HERETAUNGA.

Ki Te Etita,

E hoa tena koe, te mahi mai na i tena wahi o te maara waina a to tatou Ariki. Tenei hoki te mahi nei i tenei wahi o taua maara. Tenei nga kanohi o te kikokiko me nga kanohi o te ngakau, te matukitaki iho nei, ki te kupu whakarite a te Karaiti mo te "kai rui." Tenei te rui nei, ko etahi o ana purapura i ngahoro ki te oncone atahua tonu hoki nga hua, ko etahi i ngahoro ki te wahi kohatu, paoa iho e te ra, maroke tonu atu, ko etahi i ngahoro ki te wahi tataramoā, katahi ka werowerohia e te tataramoā ara e nga mea o te ao, mate tonu atu; ka kino te haere a te tataramoā. Tenei ra kei te rui nga kai rui, ma te Atua ia e mea kia tipu. E ki ana ko Paora i a 1 Kor. iii, 6: "Naku i whakato, na Aporo i whakamakuku, ma te Atua ia e mea kia tipu." Engari e te hoa mahi, ki te whakaaro iho a te ngakau, e whakatatā ana tenei ki te wa e pai ai te takoto a te whenua, e iti ai nga wahi kohatu, e iti ai hoki nga wahi tataramoā. I penei ai na te mea kua puta te kupu a nga kaumatua o Heretaunga kia whakaturia ano nga Komiti Takiwa, hei pehi i nga raruraru ki raro hei whakaara i nga mahi o te whakapono ki runga, hei hanga hoki i te pai ki nga takiwa katoa o Heretaunga.

Kua mutu noa atu te hui o Porangahau, he nui no te raruraru i roa ai te whakaatu i etahi o nga mahi o nga kupu korero o taua hui. Kotahi tekau ma waru nga take a te tangata whenua he mea whakarapopotō na te hui katoa aua take 18, kia rima. Na nga tangata i hui ki reira, i whakauru atu etahi take e rua, ka whitu katoa ai nga take o te hui, ko etahi o nga take me korero e au.

1 Ko te whakapono. Kotahi te ra e whaka-haere ana i tenei take. Ko nga korero he whakakaha i te whakapono.

2 Ko te Pire Poari.

(a) Kia tu te hunga e tautoko ana i te Poari, ki te whakamarama i taratou tautoko.

(b) Kia tu te hunga e turaki ana i te Poari, ki te whakamarama i ta ratou turaki, kia marama ai te wahi hei nohoanga mo ratou ki te taha whakatu ranei i te Pire, ki te taha turaki ranei.

(c) Ko te whakatikatika i etahi o nga rarangi o te Poari. Ko te rarangi ingoa o nga tangata

o Porangahau i uru ki te taha turaki, i te hui o te Kohitanga i tu ki Papawai, kati no tenei hui, ka unuhia e ratou to ratou rarangi ingoa ki waho o te turaki, ka uru ratou ki te taha whakatikatika i te Poari.

3 Ko te whakawhiiti i te Pire tono 'Mana motuhake' ki Ingarangi, (Home Rule)

4 Ko te pooti mema mo te Paremata o te Koroni. E rua nga mema a nga tangata o Porangahau i whiriwhiri ai, (1) ko Mohi Te Atahikoia, (2) ko Wi Pere. Tera atu etahi take o te hui, kati nei aku e whakaatu ai. Ko etahi o nga mahi o te hui, he haka, i nga takiwa ano e rite ana mo tera mahi. Ko etahi, he waiaata maori, pakeha hoki me era atu tu ahua whakangahau i te tangata. Ko te ahua o te kai i rite tonu ki ta te pakeha tikanga. He nui atu te whakamihii o nga tangata i tae ki taua hui, ki te tangata whenua mo to ratou kaha ki te whakahaere i nga mahi o te marae, mo te kore raruraru hoki.

No te 19 o nga ra o Hune i hemo ai a Te Ahooterangi, i taka i te hoiho. He nui te pouri i pa ki nga tangata katoa o Heretaunga, o era atu wahi hoki. He tangata rangatira ia, no Whanganui no Taupo, no Whakatane, no era atu takiwa hoki. I moe ia i a Atareta, hei tamahine ma Renata Kawepo.

Kanui te mihi o te tangata ki Te Pipiwharau-roa. Ma te Atua tatou e whakakaha ki te mahi i tana e pai ana. Na to hoa i roto i te Ariki.

Katene Pukerua.

Omahu,

Hurāe 12, 1899.

TE URANGA O TE RA.

Ki a Te Pipiwharau-roa,

E manu, tena koe.

Rua haeretia enei kupu torotoru o tenei o marae, ki era o mare. No nga ra o Hurae nei i tae mai ai a te Reweti T. Makena Kohere, tetahi o Etita, ki konei kia kite i tona koka, i ona taia, me tona iwi i a Ngatiporou. I karakia haere ia i nga pakeha me nga Maori o tenei takiwa. I karakia ano ia i nga tumariki o te kura o Te Araroa me Tikitiki. I puta tana mihi mo nga tamariki o enei kura, mo to ratou kakama, mo to ratou ma. Engari te kura kua tino piki inaianei ko Rangitukia, ko te kura a Tawa-mapua. I te whakamatautauranga a Te Pope nuku atu i te 93 i roto i te 100 i puta. Kihai i taea e Te Pope te pupuri tona ngakau mihi. Ko te toru tenei o nga

He nui te whenua e toe nei ki a Ngātiporou, meheka he torutoru te tangata tera e rarawe. Tena kōi, i aia nuiia te tūi nōi hōi ki roto i nga whenua, nōa hoki te ririki o nga poraka, nō te whakāriteritenga o nga paanga kōore e mohioatia he whenua. Nō mura nga hoko a Te Kāwanatanga i te taha ki uta; nō muri nei, tātata nei i te tau 1893, ka ngau iho auā hoko ki te hōri tonu o nga pa, ki wāho nei ki te taha mōua. Ki te whakaaorā ake e tata ana i te 30,000 eka nga whenua ki te kāwanatanga i nianiani, a heci nga marama whakamutunga o tenei tau tukua ai e Te Pōari o nga Whenua Kārauna o tenei takiwa ki te makete, kia hōkōa kia rihitia ranei i raro i nga ture whenua o te Kōroni. Tera enei whenua e whāotia i te pakeha; oira kei te whakahaereā he tikanga e hōki māi etahi wahi ki te Maori, heī nga toru tangata kōre whenua o tenei takiwa etahi wahi, heī whenua whakaturiputupu rawa mā ratou. Kei te hūia nga tōno ki te kawa-
nanga heī toro atu i enei hāhā.

O nga whenua e toe ana i naianei ki te Maori, e toru nga ahua, (i) Ko nga wahi e reti ana ki te pakeha. E rua nga reti nunui, ko Waipiro me nga whenua o uta atu, kua tae pea ona wuuru i te tau ki te 2000 peere, ko Tuparoa me nga whenua o uta atu, kua tae ona wuuru ki te 1000 me nga hawhe. Kei te whanau a Te Wiremu enei whenua e reti ana, a ko te oranga tenei o Ngatiporou i roto i enei tau 15, ko nga mahi o nga whenua, ko te tua i nga ngahere i te makariri me te koanga, ko te whakaara taiaapa, ko te kutikiti hipi i te raumati, ko te rui karaithe me etahi mahi o te hipi i te ngahuru. (ii) Ko nga whenua Karaati kei te Maori ano e mau ana. He mahia enei whenua engari chara i te whenua nunui; ko Akuaku pea te whenua nui rawa, e tata ana ki te 5000 eka. Kei te whakapapa enei whenua, ko te maori ano ki te mahi, he mea nama mai he moni i nga pakeha mo nga raruraru, ko nga hua o nga hipi hei whakaea i nga nama. Ko etahi o nga whenua kua mama, a kua puta he painga ki te iwi kainga, i nga moni e whakapaua ana ki nga mahi whakapai i te whenua, me nga moni e wawahia ana e nga komiti i runga i te tikanga moni reti ki nga tangata o roto i nga Karaati. Ko etahi kei te taumaha ano he mea kaore ano i roa e mahia ana; otira i te mea kua ngawari mai nga huarahi moni i nga pakeha o Turanga a o Akarana, a kua marama hoki nga ahua o te mahi whenua i nga pakeha o tenei takiwa, tera e hohoro te mama o nga nama kaiao. Heoi he take mate kei nga whakararuraru ano a etahi o nga tangata o roto o nga whenua nei; kua haere he tono wawahi ma etahi.

Ehara rawa i te whenua e rite ana mo te wawahi, i ona pakupaku ano. Otira e kore e taea te peehi te amuamu, te whakapae noa a te tangata, e kore e marama ki nga kai whakararuraru e tutata tonu ana te mate ina wawahia nga whenua ririki i uru nui te tangata ki roto, i nga moni kooti, i nga moni ruiri, i nga tono whakawa tuarua, i nga ngakau mamae. Mehemea hoki nga tangata matua ka makere ki raro o nga whakahaere e puta ai he painga ki te katoa, a ka tutu, e kore e taea e nga tangata kua te whakaaro te tuanga atu ina whakamaomamaia nga tikanga, nga ture, nga whakahaere. (iii) Ko nga whenua papatupu. Ko te nuinga o enei kua oti te ruiri, engari kei te tatari tonu a Ngatiporou ki te kooti. Tenei te kupu kei te takoto kia hohoro te kooti i nga papatupu atahua e whakaarotia iho nei tera ano e taea e te Maori te whakapai, kei rokohanga e nga ture taikaha a te pakeha. Ko tetahi wahi i puta ai tena kupu kei te mahi a Ngatiporou e whakatupu rawa ana ki runga i nga whenua papatupu; ka tupu he raruraru he tino pakeke rawa te whakangawaritanga. Tetahi, mehemea e watea ana mai he huarahi moni i Te Kawanatanga hei whakapau mo nga whenua Maori, e kore e puare ki nga whenua papatupu kaore nei i mohiotia no wai, no wai; ko wai hoki hei tuhi i nga pakupuka e whai mana ai?

3. NGA TEIHANA HIPI.

Tera e mahara mai te whenua kei te rawaka nga hipi a Ngatiporou, e haere nei nga rongu ki era atu wahi o te motu. Ehara nei; otira he pakatua, i patata atu ano ki te 45,000 ina huihuia. Ko a te Maori ake enei. Kaore he tangata i kore hipi, i kore paanga ranei ki runga i etahi hipi, i nga mahi ranei o nga hipi. Na ko nga whenua e taka ana nga kuri nei i runga e rima tekau pea, whenua karaati, whenua papatupu. Kei te turakina te manuka, kei te tumatata ki te ahi te raurauhe, kei te toro nga taupa waea roherohe, wehewehe; a kei kona te whakapaunga o nga moni a Ngatiporou, i rarawe ai nga taumamari, me nga tu kaumatua ano i etahi hereni. Ehara enei i te kupu whakaparabaho ki nga mahi a te tatou iwi; ko nga mahi enei e tumanako nei o tatou ngakau hei mahi

ma te iwi Maori; a e kaha ana tenei au, to korua hoa, ki te whakatikatika i nga mahi, ki te whakamarama i nga tikanga mo nga toru hipi i whai paanga atu ai oku matua, tuakana hoki. Me kore e puta pai hei titiro tonu ma nga tangata o te matou takiwa. Ko tenei ia hei miharotanga, ko te putanga o te pai ki a Ngatiporou i roto i te kino, i nga whakaraitanga ketanga a nga ture, i nga honetanga mai i nga hoko, i nga pohetanga, i nga whakararuraru a nga tangata whakararuraru. Na nga ture i whakaac kia noho huihui te tokomaha i roto i nga karaati, a i toku te mana mo tona hea ki ia tangata, ki ia tangata. Na nga ture ano nga moni e whakaeke ki runga i nga whenua pechi ai. Na nga hoko i whakatupu kino nga whanaunga o roto i te hapu kotahi, na reira i taki mai etahi mate i te wehewehe a te Kawanatanga i ona paanga. Ka mahi nui nga tangata e mea ana kia puta he painga ki te iwi ki te whakatupu i nga mana o te katoa ki raro i nga komiti hei tinana mo te iwi kia mama ai nga whakahaere. Ko nga hapu i whakaaro kotahi a te pai; ko etahi, kei te kume noa, kei te kume noa, a ko te aitia he tutukitanga apopo. Kani te wehi o te ngakau kei kohuru ano a Ngatiporou i ia, kei kawea e nga mahi puahae ka tukitukia nga whenua. Heoi me titiro tonu.

Mehemea ka takoto pai mo nga tau e toru e wha ka mohio iho au ka ora tenei iwi.

Na to korua hoa,

Apirana T. Ngata.

PANUITANGA.

Ki te tuhi mai ki te pepa me penei te tuhi —
TE ETITA O TE PIPIWHARAUAO.
TE RAU,
GISBORNE.

Kaua rawa e tuhia te ingoa o tetahi tangata.

NGA HUA KAREAO MA TA TATOU MANU.

- 1/1. Te Pihopa o Waipapa.
- 10/6 Mrs. Woodbine Johnston, W. G. Johnston,
- 10/7 Azibia K. Ngata, Te Kaitiaki P. Heibi, Ngaitai.
- 5/1 Paratene Ngata, Renata Ngata, Ware P. Waitai, Eru Titi, Emaru Te Kura, Ernest Hooper, Wiremu Potae, S. F. Logan, Wira P. Wiremu, Tiwini Poharua, Haaka Taunahi.
- 3/3 Hooni Huiwai.
- 3/4 Wi Pepera.
- 2/6 Mrs. Fairlie, J. King, Pita Pokia, Henare Kaka, Rev. Rutene Te Ahiu, Otene Pita, Pehi Wanao, Ngatai Wanao, Wi Taota, Wiremu Heetara, Tawhakarua M. Kohere, Manahi Parapara, Manahi Aroha, Renata Pereto, Tame Kiwara, Tu Mahue, Rev. Erora Kawhia.
- 2/1 Raata Morete, Eructi Rena, Pepene Te Rito, Pita Te Han, Moana Wanao, Henare Parangaiti, Hemi Puro, Pera Kere, Ahipene Tipoki, Hapeta Haraiki, Rev. Tiopira Paerata, Heera Huiaki.
- 1/6 Wiremu Peihana, Te Hei Hekeia.
- 1/4 Wariki Hira, Tuhaka Haratira, Rapata Taita, Tame Poata, Hare Nahonaho.
- Kua panui koutipua enei.
- 3/1 Tiopira Tamaikowha.
- 2/1 N. T. Werahiko, Mcnebhira Puro, Hone Peti, Hone Rameka, Hate Napia.
- 1/1 Parakiri Rawiri, Ensign Nichols, Ihaha Te Tawhero.

RONGOMAITATA.

I te 22 o nga ra o Akuhata, ka tae mai a Hauiti me te Whanauarua ki Turanganui nei ki te kawe mai i te mate o Karaitiana Te Amaru; i neke atu taua ope i te rau. Kua mate noa atu a Karaitiana, engari kei te mau tonu te pouritanga o tona wehenga atu i tona iwi. Mehemea pea a Karaitiana i kawea ki te takuta pakeha e kore e mate, e kore e tangi tona iwi i enei ra.

I tae nga tamariki o te kura o Whangarae ki Whakatu, ki Brightwater, ki Motueka; i haere ratou ki te waiaata haere. Nui atu te whakamihia o nga pakeha kia ratou, mo te pai mo te mohio ki te waiaata, korero, a te pakeha. I mahia ano e ratou etahi o nga mahi a te Maori, ara te haka, me era atu mahi. I to ratou po ki Whakatu, ka tu a Hoani Te Rama, to ratou kaumatua, he koroua moko, ki te whaikorero ki te tini o te pakeha. I puta ano te whakamihia o te pakeha ki nga Kai-whakaako o nga tamariki, i whakareka e enei wahine o raua kainga, matua, haere ana ki tenei kainga mokemoke noho ai, na te aroha ra i kawe ki reira, ki te whakaako i enei tamariki maori. Ka puta atu hoki ta matou whakapai, whakamihia mo to raua kaha ki te ako, mo ta raua mahi.

Kei te haere tetahi hawhe - kaibe ko Rawei te ingoa, ki nga taone nunui o Niu Tirenī nei kauwhau haere ai; i tae ano hoki ia ki Ingarangi me era wahi. E ki ana ia, ko te tikanga o taua mahi he rapu moni mo te Hahi Maori; ko te korero a te pakeha, e rapu moni ana ia mana ano.

E 80 katoa nga kura Maori a te Kawanatanga, haunga nga kura nunui pera me Te Aute; ko nga tamariki e haere ana ki enei kura katoa e 2972. Nga moni e pau ana a te Kawanatanga ia tau ia tau e £22,391 5s. 10d. He hawhekaihe te kai-whakaako o te kura o Taumarere, Ngapuhi, ko Mrs. Tautari te ingoa. Te kura nui atu ko Rangitukia, Waipatu, e 87 nga tamariki, to muri mai ko Rakaumanga, Waikato, e 86 nga tamariki, te tuatoru ko Tokaanu, Taupo, e 79 nga tamariki. I te whakamatautauranga a Te Popa i tenei tau kitea ana ko Rangitukia ko runga o nga kura katoa, e 314.9 maaka ma te tamaiti kotahi i puta. I ki a Te Popa katahi ano enei maaka ka taea o te timatanga mai ra ano o nga kura Maori. Ko nga ingoa enei o nga kura tuatahi kotahi tekau: (1) Rangitukia (Ngati Porou), (2) Wharekahika (Ngati Porou), (3) Omanata (Ngapuhi), (4) Omarumutu (Te Whakatohea), (5) Tokomaru (Ngati Porou), (6) Ranara (Te Arawa), (7) Tikitiki (Ngati Porou), (8) Waiomatatini (Ngati Porou), (9) Te Araroa (Ngati Porou), (10) Pukepoto (Te Rarawa).

Hei te wiki tuarua pea o Oketopa mutu ai te Paremete, a kaore ano kia mahia tetahi tikanga kotahi mo te iwi Maori. Kua kokirihia te pitihana kia whakataua te Pire Poari mo te Tai Rawhiti, i te tomuri rawa pea e kore e taea e te Whare te whakahaere taua pire i tenei tau. No te Kawanatanga te he ki te whakaroa; kua ngakau kore noa i nga mahi kumekume a te Maori. He ki na te Kawanatanga kanui to ratou aroha ki nga Maori whenua-kore, engari kei te hoko tonu ratou i nga toenga whenua o te Maori; he aroha tipua.

Nga whenua Maori i Te Aotearoa kua riro i te Kawanatanga, mutu atu i a Maehe 1898 e 7,101,832 eka, nga eka i riro i te tau 1898-9 e 402,578, hui katoa e 7,504,410 eka. Te utu katoa o enei whenua e £1,904,257 3s. 4d. Ka ngaro te whenua! Ko nga moni i hokona ai kei hea ra? Kua kitea e te Maori te kino o te Keoti, kaati me aha tatou? Ki te whakapai i nga whenua papatipu e kore e reka te mahi, ka wehi kei mōumou noa te mahi, ka riro ke atu pea te whenua i raua tangata, i nga tangata matau ranei. He kore no o tatou mema kaore e tono kia hanga he ture hei whakaea i te moni a te tangata, i pau ki runga i te whenua papatipu ina riro taua whenua he tangata ke, a kia kere hoki e aratia te mahi a te tangata i nga whenua papatipu e tu kino ana. Ma tenei e kore ai e roa kua pai nga whenua papatipu, kua whiwhi mahi te iwi Maori, kua whiwhi oranga hoki. Ina noa te pire ngawari, e whai ke nei ngaitautia ki te Mana Motuhake ki te Pire Poari. — Hei te 6 o nga ra o Tihema pea tu ai te pooti o nga mema pakeha. Ka tu te hui o te Kotahitanga o Te Aute i tenei tau ki Papawai, hei te wiki tuarua pea o Tihema. Kua riro te Rev. Perere Peneti raua ko tona hoa ki Taranaki mahi ai, ara ki te whakaako i nga tangata o reira. Ma te Kaharawa korua e whakakaha.

RONGOMAIMATE.

I etahi tamariki pakeha i korua e takaro ana i roto i tetahi poka kiriki i Kaiapi ka horongia, kotahi te mea i nehia. Ko te mea i puta i oma ki te tiki tangata hei whakaroa i tona hea. Taea rawatia ake taua tamaiti kua hemo, engari na te mohio o nga tangata ki te mahi i hoki mai ai. I pa tetahi tiro hau kino ki etahi o nga moatere o Wehi Inia, i Amerika, e 5,000 ngi tangata i mate; 100,000 nga tangata tane, wahine, tamariki, kua pakaru katoa nga whare, a kei waho noa iho e noho ana i raianei. Ko nga kai kua mate katoa, a tera pea ma te mate-kai e patu etahi atu mano. I Poata Riko e 200 nga tangata i mate ki te moara, ko nga kaupuke i paea katoatia ki uta. I Monotierete

e 74 nga tangata i mate, ko nga whare karakia pakaru katoa. Tenei ake ano te nuinga o nga tupapaku. Ko etahi o nga taone i monga-monga noa i te hau. Katahi te whenua whakarihariha. — I etahi hoia e mahi ana i tetahi o nga pa tiaki o Poneke i te Mahanga ka paku te pu katene, e toru nga tangata i mate rawa, ko etahi i whara. Ko tetahi nui noa atu nga ra i takoto ai i te hohipera katahi ano ka hoki mai nga whakaaro. Nui atu te tangata i hui ki te tanumanga.

Kotahi mano nga tangata i hui ki Tamutu, te Waipounamu, ki te tangi ki a Haapa Taiaroa, he tamaiti na te Honore W. K. Taiaroa, o te Whare o Runga. I mate mai a Haapa ki Wharekauri, e kiia ana naana ano ia i pupuhi ki te pu; i hahua mai a mauria mai ana ki Tamutu nehu ai. He tino tangata a Haapa e mohiotia ana ki Heretaunga ka ahua whakarunga atu. E te hoa kino ana, whakaaro ana tou matenga.

I kohurutia tetahi pakeha ki Niutaone, Poneke, ko Whakuha tona ingoa. Kua whakapaea te tangata me te wahine o te whare i noho ai taua tangata. I mohiotia i haurangi au tangata, no te po ka rongoa atu e etahi, e riri ana, no te ata ka kitea a Whakuha kua mate i roto i tetahi o nga ruma. — I kai waipiro nga heramana tokotoru o tetahi kaipuke i Poneke, a te tino haurangitanga. Ka tata tonu te rere to ratou kaipuke, ka hoki ki te wapu; rokohanga atu e mahi ana tetahi o nga heramana he Kariki, i tana mahi, kaore ona haurangi, he tangata rangimarie. Katahi ka pokea te Kariki e nga haurangi nei, ko tona rerenga ki te kokonga o te tima tu ai, me te whakatupato ano i nga haurangi, otira kaore i rongo, rere tonu atu ki te patu i ta ratou tangata. Ko te maunga o te Kariki nei ki te oka, ka tapatapahia nga tangata haurangi nei, tokotoru kei te hohipera e takoto ana inaianei. I te whakawakanga ka ki te kapene me te mete, mehemea ko raua taua Kariki ka mau ano raua ki te oka, i te kawenga a te hemanawa, a te mate. Koia nei etahi o nga hua o te waipiro, he whakarite i te tangata i hangaia nei kia rite ki te Atua te ahua, kia rite ki te rewera.

Kua tae mai te whakaatu o te matenga o Timi Rana, he rangatira no Heretaunga; o Hori Te Roi o Te Whakaki, Wairoa, he kau-matua i u tonu ki te pupuri i te whakapono, i arai hoki i nga mahi poropiti teka; o Te Hapi-mana Tunupaura, he tino rangatira no te Wairoa, he tangata marae, he kai-tautoko i nga mahi o te whakapono. No te 23 o Akuhata ka mate a Rihara Turi ('Bob' Jury) ki Wairarapa: e pouri ana matou mo te hoa. Tera e tangi nga tamariki o Te Aute i mohio kia ia i Te Aute, he tangata pai, haangu, mateoha. He maha ano nga whakaatu kua kite

matou mo nga tangata kua tupapakutia i roto i te hara, ahakoa kei te titiro tonu nga kanohi. Katahi ano te parekura whakaharahara, mo konei ia nga tangihanga nunui. Otira kei te mohio matou kei te tangi nga anahera o te rangi, kei te whakamoemiti nga toa o te reinga o te pouritanga.

RONGOMAITAWHITI.

Kua mate te pouaru tino rangatira atu o te ao nei. I puta mai ki a ia, ia ra, ia ra, £1500. E £20,000,000 ona moni i wiria iho e ia mo nga mahi aroha, ko te toenga ki ona whanaunga. Tona ingoa ko Baroness Maurice Hirsch. "Kahore hoki he mea i mauria mai e tatou ki te ao, a he mea marama noa tenei e kore e ahei te mau atu e tatou tetahi mea."

Kua tata tonu te riri a Ingarangi me Taranawara; kei te whakariterite nga taha e rua mo te whawhai. Kua haere mai nga hoia o Ingarangi, e haere ana hoki etahi hoia o Ahitereiria Hei te whawhaitanga pea haere ai etahi o Niu Tirenenei. Te roa o Taranawara e 700 maero te whanui e 400; e tata ana taua whenua ki Keepa Koroni, Awherika. I te whawhaitanga o taua whenua ki nga Huru, mate ana i nga Huru, na Ingarangi ka ora, otira i enei ra kanui te kino ki Ingarangi. Ko nga tangata o Ingarangi i reira, kaore he reo i te Paremete i nga mahi ranei o te Koroni. Na reira ka tonoa e Ingarangi kia rite tonu nga ture. Kaore a Taranawara i whakaae. Te ingoa o nga tangata o Taranawara he "Poa," i heke mai taua iwi i Horana, te whenua o te Tati-mana. He iwi kaha ki te riri, he karu ki te pupuhi. Tera pea a Ingarangi e raruraru i te tuatahi, hei a ia ano ia te papa i te mutunga.

"God save the Queen."

Hei tera nama nga korero o te whakawakanga o Tereiwahu—te tangata tino rongonui atu i te ao inaianei.

I tera Apiti i puta tetahi korero mo te pakarutanga o te Stella. I te whakawhitinga mai o taua tima i Ingarangi ki Parani, ka pa ki te toka, ka titorehia, totohu tonu atu i roto i nga meneti 15. He nui te kohu i taua ra, a e kaha ana hoki te haere a te tima. I te urunga o te wai ki roto i nga paera ka paku. E 80 nga tangata i mate, ko nga morehu i eke ki nga poti; i te tino kino o te po kotahi te poti i tahuri, a mate katoa nga tangata. I te kaipuke e heke ana ka panga e te mete tona wahine ki te moana me te poito hei whakarewa, ko ia i tu tonu ki runga i te kaipuke, ka ora tona wahine ka mate ia. Ko tetahi minita i karanga ki te Atua; ko tetahi wahine reo reka i waiata, "Rest in the Lord," (Whakawhirinaki ki a Ihowa.)